

PROCESELE ÎN CAUZA POSESIUNII SATULUI RĂȘINARI CONTRA MAGISTRATULUI ORAȘULUI SIBIU (1735-1784)*

Ela Cosma**

Abstract. *The article presents „Transmissionales in causa Possessionis Resinar contra Liberam Regiamque Civitatem Cibiniensem 1784” (Transmissionals in the Cause of Rășinari’s Possession Against the Royal Free City of Sibiu, 1784), an unedited volume of 1,318 pages, preserved at the Church Museum of the Bishop’s House in Rășinari, Sibiu county, transcribed and translated by a group of medieval and modern history researchers from the „George Barițiu” Institute of History from Cluj-Napoca. As the urbarial trials started by the Romanian inhabitants of Rășinari against the Saxon Magistrate of the Sibiu city and seat lasted over half a century (1735-1784), these „Transmissionales” fully reflect the course followed by the civil juridical acts – either processual or procedural ones – in South Transylvania during the 18th century. At the same time, comprising exclusively juridical acts in copies and originals, this volume presents the activity and competences of the local, province and central courts of justice: 1) the village judgement seat, which – according to the Romanian customary law (Jus Valachicum) – was made up of the judge (Judex), the jurors (Jurati) and the council of 40 old men (Quadragesima Seniorum Viratum); 2) the appellate court of the judgement seat of the Sibiu Magistrate, represented especially by the mayor or consul of the city of Sibiu (Consul Cibiniensis); 3) the court of the Transylvanian Gubernium, seated in Sibiu, too; 4) the Supreme Court of Revision in the capital city of the Habsburg Empire, Vienna. The article also shows the contents, structure, as well as an essential chronology of the volume of „Transmissionales”.*

Keywords: „Transmissionales”, 18th century, Rășinari, Transylvania, Romanian shepherds

La finele lui iunie 2017 am vizitat Muzeul Bisericesc din Casa Episcopală de la Rășinari. Între exponatele muzeului se află un volum gros, legat în piele. Pe prima copertă a volumului, titlul este scris cu litere șterse: *Transmissionales in causa Possessionis Resinar contra Liberam Regiamque Civitatem Cibiniensem* (Transmisionale în cauza posesiunii Rășinariului contra Orașului Liber Regesc al Sibiului). Titlul e subliniat cu o acoladă ce trimite la anul întocmirii: 1784. Sub titlu, în jumătatea inferioară a copertii întâi se pot zări urme de peceți de ceară roșie, la fel ca pe coperta patru. Coperțile volumului gros sunt fixate de un cotor de piele și se închid cu două panglici de sfoară de cânepă. Aceste elemente exterioare ne indică faptul că avem în față un original. (Fig.1; fig.14.)

Căutările noastre bibliografice ne confirmă caracterul său inedit, căci nu există vreo ediție critică dedicată publicării integrale a documentului-fluviu. Este adevărat că, acum

* Studiu susținut printr-un grant de cercetare realizat cu sprijin financiar din Fondul Recurent al Donatorilor, aflat la dispoziția Academiei Române și gestionat prin Fundația „PATRIMONIUM”, intitulat *Patrimoniul istorico-juridic românesc în documente și arhive inedite*, nr. proiect: GAR-UM-2019-II-2.5-13, director de grant: Ela Cosma.

** Cercetător științific I, dr., Institutul de Istorie „George Barițiu” Cluj-Napoca al Academiei Române; e-mail: ela_cosma@yahoo.com.

un veac, pentru „actele folosite în procesul urbarial dintre Rășinari și Sibiu (1735-1789)”, în capitolul de „Istorie” a *Monografiei satului Rășinari* din 1915, Victor Păcală făcea trimiteri frecvente, alături de arhiva fiscală din Budapesta și arhiva imperială din Viena, la paginile 76, 590-631, 712, 741, 844, 969, 1173-1225 din documentul sau fondul intitulat *Transmissionales in causa Possessionis Resinar contra et adversus Lib. Regiamque Civitatem Cibiniensem*, păstrat în arhiva orașenească din Sibiu¹.

Însă trimerile lui Păcală la *Transmissionales* din arhivele sibiene coincid numai în parte cu paginația volumului omonim pe care l-am aflat în Muzeul Bisericesc de la Rășinari, volum de peste 1.300 de pagini. Se mai cere verificată informația cuprinsă într-un inventar de acte juridice neînregistrate din anii 1592-1879, aparținând Fondului Magistratului orașului și scaunului Sibiu, D.J.A.N. Sibiu. Corina Sebișan semnală sub număr curent 105: „Procese purtate între Sibiu și Rășinari (cu anexe)”, 465 file, originale și copii în limba latină, maghiară, germană, din anii 1735-1789². Deși aceste „Procese” din Arhivele de la Sibiu par a fi o parte din *Transmissionales* consultate de Victor Păcală acum un veac, în tot cazul ele nu acoperă întregul material documentar existent la Rășinari.

Printr-un *Acord de colaborare și proiect științific*, încheiat la 15 iulie 2017 între Institutul de Istorie „George Barițiu” al Academiei Române din Cluj-Napoca (reprezentat de c.ș. I dr. Ela Cosma), pe de o parte, și Parohia Ortodoxă Rășinari (reprezentată de preot paroh Nicolae Jianu), Primăria Comunei din Rășinari (reprezentată de primar, dl. Bucur Bogdan), pe de altă parte, grație implicării logistice a Grupului de Acțiune Locală (GAL), prin managerul GAL, doamna Marina Bogdan, s-a realizat la Biblioteca Județeană ASTRA din Sibiu scanarea profesionistă a volumului integral și digitizarea sa în condiții de securitate, care să nu aducă vătămare documentului istoric. Pe baza fotocopiilor ce ne-au fost puse la dispoziție de Marina Bogdan, în februarie 2018 am început prelucrarea științifică și editarea critică a volumului, în cadrul orelor de limbă și paleografie latină aplicată, desfășurate la Institutul „George Barițiu” sub îndrumarea *magister*-ului Vasile Rus.

Formă și conținut

Volumul intitulat *Transmissionales in causa Possessionis Resinar contra Liberam Regiamque Civitatem Cibiniensem* derulează de-a lungul a 1.318 pagini istoricul acțiunilor petiționare ale rășinărenilor și al proceselor urbariale împotriva Magistratului orașului Sibiu, pentru restituirea vechilor hotare și drepturi. Rășinărenii înșiși evidențiază faptul că plângerile lor au fost aduse oficial la cunoștința sibienilor, așa cum rezultă din „cele două plângeri înaintate în anul 1735 augustei Curți aulice și mai apoi comunicate nobilului Magistrat, cât și din memoriile care au urmat din anii 1736, 1752, 1759, 1773,

¹ Victor Păcală, *Monografia satului Rășinari*, Sibiu, Tiparul Tipografiei Arhidiecezane, 1915, ediție anastatică reeditată de Asociația Rășinari Confluente Europene și Primăria Comunei Rășinari în colaborare cu Biblioteca Județeană ASTRA Sibiu, Sibiu, Editura Andreiana, 2016, p. 34-90.

² Ministerul Administrației și Internelor, Arhivele Naționale, Serviciul Județean Sibiu, Fond: Magistratul orașului și scaunului Sibiu, Judicat: Acte juridice neînregistrate (1592-1879), Inventar nr. 435, întocmit de Corina Sebișan, Sibiu, 2010, nr. crt. 105, p. 16.

1777, care au fost transmise nobilului Magistrat și, în consecință, depuse în Arhiva sibiană³. Procesele s-au derulat timp de peste o jumătate de veac, între anii 1735-1784, sub trei împărați austrieci: Carol al VI-lea, Maria Theresia, Iosif al II-lea. La capătul acestei lupte *via iuris*, în 1786 rășinariii au avut câștig de cauză în ultima instanță, la suprema Curte de justiție de la Viena, reușind să se elibereze de orice servituți urbariale ce le fuseseră impuse de către sibieni⁴, iar împăratul Iosif al II-lea i-a acordat Rășinariului privilegii rare, declarându-l *sat liber crăiesc*.

Volumul de *Transmissionales* trebuie considerat în ansamblul său ca un amplu text juridic, o oglindă perfectă a actelor juridice civile (cuprinzând atât actele procesuale, cât și cele procedurale) specifice secolului al XVIII-lea în sudul Transilvaniei austriece. Personajul principal colectiv e comunitatea românească a satului Rășinari din Mărginimea Sibiului, iar studiul de caz înfățișează procesele acesteia contra Magistratului orașenesc și scăunal sibian. Dacă speța propriu-zisă se derulează vreme de peste jumătate de veac, în schimb anexele trimit la diplome și acte cu vechime de peste 5 secole, începând din secolul al XIII-lea. Volumul se structurează ca o uriașă narațiune-cadru, ce însăilează nenumărate și stufoase povestiri în ramă. Ca formă, textul e redactat în stil baroc, cu fraze lungi și topică întortocheată, într-o limbă prețioasă – latina epocii premoderne, *infima Latinitas*.

Din context reies, implicit, treptele, activitatea și competențele instanțelor de judecată la nivel local, provincial și central. Și anume, ca primă instanță funcționa judecata sătească din Rășinari, exercitată în conformitate cu obiceiul românesc (*Mores Valachicales*) și în baza dreptului cutumiar românesc (*Jus Valachicum*), de către jude (*judex*), jurați (*jurati*) și de sfatul celor 40 de bătrâni (*quadraginta seniorum viratus*). A doua instanță – cea de apel – era scaunul de judecată al Magistratului săsesc sibian, reprezentată mai des de primarul sau consulul orașului Sibiu (*consul Cibiniensis*) și uneori de judele scăunal (*sedis judex*) al scaunului Sibiu. Actele juridice nesoluționate ajungeau apoi în etapa următoare, iar judecata, care în speța de față a luat înfățișarea unui proces reconvențional, se muta la forul provincial al Guberniului transilvan, avându-și sediul tot la Sibiu, unde guvernatorul țării, asistat de cancelar și secretar, semna și parafa sentințele. În fine, ultima și cea mai înaltă instanță de judecată era cea împărătească de la Viena, de unde deciziile se întorceau la Sibiu și la Rășinari, sub formă de *Remissionales*⁵, ca ordonanțe imperiale și rescripte.

Înșuși titlul volumului, *Transmissionales*, conține în sine acest *crescendo* al actelor juridice trimise de la un for inferior celor superioare⁶. În cazul concret de față,

³ *Transmissionales*, p. 25: „in binis a. 1735. augustae Aulæ porrectis, et consequenter cum inclytu Magistratu communicatis Supplicibus Libellis, qvam in Subseqvis qvoqvê annis 1736. 1752. 1759. 1773. 1777. porrectis, et cum i. Magistratu communicatis, consequenter in Archivum Cibiniense illocatis memorialibus constant”.

⁴ Victor Păcală, *op.cit.*, p. 87.

⁵ Antonius Bartal, *Glossarium Mediae et Infimae Latinitatis Regni Hungariae*, Budapesta, 1901, p. 569, col. 3: „*Remissionales* (sc. litterae): quae rescribuntur ei, qui primus scripsit; *felelö levél*”, scrisoare de răspuns.

⁶ *Ibidem*, p. 671, col. 3: „*Transmissionale, Transmissionales*: ab uno foro ad aliud missum mandatum” (poruncă [scrisă] trimisă de un for [inferior] la altul [superior]).

Transmissionales se referă la actele instanței sibiene de apel⁷. În alte cazuri, sub titulatura *Transmissionales* sunt reunite culegeri de copii de documente (în general acte juridice, de proprietate, de succesiune, de adeverire), provenind din diverse arhive familiale nobiliare din Transilvania⁸.

Narațiunea-cadru a volumului o constituie acțiunea reconvențională (*reconventio*) în cauza rășinărenilor, judecată în confluența (adunarea, ședința) Guberniului Transilvaniei. Procesul reconvențional declanșat de Magistratul sibiienilor s-a desfășurat între 19 aprilie 1782 – 5 februarie 1784. Chiar și în terminologia actuală, pârâtul-reclamant reconvențional este persoana care face acțiunea reconvențională. Prin urmare, un proces reconvențional (*reconventionis processus*), respectiv acțiunea reconvențională (*actio reconventoria*, *actione reconventoria* sau *reconventio*) este, începând din dreptul roman până în zilele noastre, o acțiune deschisă de pârâtul vinovat contra pârâșului în fața aceluiași for de judecată (nu la un for superior), astfel încât pârâtul reclamat devine pârâș reclamant, iar cel care fusese pârâș reclamant se transformă în pârât reclamat. În terminologia juridică de astăzi, persoana care deschide acțiunea reconvențională se numește pârâtul-reclamant reconvențional⁹.

Textul propriu-zis din *Transmissionales* – 175 de pagini exclusiv în limba latină¹⁰ – debutează cu scrisoarea adresată la 16 ianuarie 1784 împăratului Iosif al II-lea de către guvernatorul transilvan Samuel von Brukenthal și consilierii guberniali întruniți în instanța de judecată¹¹. Se relatează desfășurarea ședinței guberniale de judecată, în care Gál Hilibi Antal (*Antonius Gál de Hilib*) – slujbaș fiscal la Sibiu, asistent fiscal și procurator (avocat) al rășinărenilor în acțiunea reconvențională declanșată la 19 aprilie 1782, pe care-l întâlnim documentar în aceeași calitate de avocat și procurator până în 1794 – a prezentat raportul de adeverire, întocmit la 10 aprilie 1782 și trimis împăratului de către Berekszászi József (*Berekszászi Iosif*) și Irmái István (*Jrmai Stephan*), jurați scribi și notari ai Cancelariei Mari a Transilvaniei de la Sibiu¹² (*Fig.2-4*).

Deznodământul narațiunii juridice și al volumului legat în piele îl constituie *Deliberatum*, sentința dată la finele procesului reconvențional în cauza rășinărenilor și

⁷ Conform Julia Derzsi, *Mijlocirea mărturiei nemijlocite. Practici notariale în înregistrarea depozițiilor de martori (Transilvania, secolele XVI-XVII)*, comunicare susținută la Simpozionul științific „Raporturile juridice civile. Repere actuale și retrospective istorice”, Institutul de Istorie „George Barițiu” al Academiei Române, Cluj-Napoca, 24 mai 2019.

⁸ Conform informației arhivistice oferite de Susana Andea, cercetător științific I, doctor, la Institutul de Istorie „George Barițiu” din Cluj-Napoca, specializată în editarea documentelor medievale din Transilvania.

⁹ Antonius Bartal, *op. cit.*, p. 559, col. 3: „*Reconvenire*: (Du C.) denuo litem intendere, reum facere; *viszonperleni*, *viszonkeresetbe venni*. *Reconventio*: (Du C.) mutua actio seu petitio, relatio actionis; *viszkereset*, *viszonper*, *viszonkövetelés*. *Opinio* P. II de ordine Iud. Sec. II C. XI § 1: *Reconventio* est: Reciproca actio per reum contra actorem, coram eodem foro, coram quo conventus est, instituta. *Reconventus*: mutua actione petitus” (chemat la judecată printr-o acțiune reciprocă).

¹⁰ *Transmissionales*, p. 1-175.

¹¹ *Ibidem*, p. 1.

¹² *Ibidem*, p. 1, 2, 5, 8.

adoptată în ședința Guberniului Transilvaniei din 5 februarie 1784. Avem de-a face cu un act original, întărit cu semnături *manu propria* și pecete de ceară roșie¹³.

Cronologie

Între copertile volumului și în interiorul narațiunii-cadru – acțiunea reconvențională din anii 1782-1784 – se dezvoltă, pas cu pas, inițiativele locuitorilor din Rășinari pentru recuperarea hotarului străvechi al satului și a beneficiilor deținute de ei. Relatarea decurge într-o ordine aleatorie, determinată de fluxul argumentării. Volumul cuprinde, atât în textul expus cronologic, cât și în anexe, numeroase inserturi de documente din alte perioade și epoci, invocate ca probe în acțiunea civilă din secolul al XVIII-lea, prin care rășinării au pornit și desfășurat procesul pentru apărarea și restituirea drepturilor lor teritoriale și juridice lezate.

Cronologia evenimentelor însă se poate reconstitui astfel:

Rășinariul a reacționat *via juris* ca urmare a abuzurilor sibienilor *via facti*. Prin anii 1695-1703, consulul (primarul) de atunci al Sibiului și totodată comitele sașilor, Johann Sachs von Harteneck, a declanșat acțiunea de știrbire și uzurpare a dreptului de cârciumărit al rășinării, acțiune continuată și agravată de urmașii săi¹⁴.

În anul 1700, o comisie de investigare a Universității Naționale Săsești, condusă de comitele Sachs von Harteneck, a desfășurat ancheta și conscripția din localitățile Poplaca, Rășinari, Cislăchioara, Cislădie, Sadu, Veștem, Mohu. În baza anchetei s-a redactat documentul nr. 2333/1700, intitulat *Misera et status Pagorum Poplak, Roschinar, Michelsberg, Heltau, Czod, Vesten, Moichen* (Nenorocirea și starea satelor Poplaca, Rășinari, Cislăchioara, Cislădie, Sadu, Veștem, Mohu)¹⁵ (Fig.12.) În ce privește Rășinariul, relatarea oferă prezentarea generală a satului¹⁶ și conscripția Rășinariului pe 1700¹⁷, numele locuitorilor (*Nomina Incolarum*) și numele fugarilor (*Nomina Fugitivorum*)¹⁸, care erau urmate de răspunsul la instrucțiune (*Respondent ad Instructionis*) și concluziile anchetei din 1700¹⁹.

În anul 1735 sătenii din Rășinari au inițiat prima acțiune în instanță, în calitate de reclamant, aceasta deoarece Magistratul Sibiului a început să-i spolieze pe rășinării *via facti* de următoarele drepturi:

- a) juridice (*jus Valachicum*);
- b) locurile de pășunat deținute în schimbul plății *vincvagesimei* și *teragiului*, Magistratul impunând plata unei taxe sporite de 200 florini ungurești și arestând 20 de jurați nevinovați din Rășinari;
- c) adunarea sătească a celor 40 de jurați în frunte cu judele sătesc a fost desființată;

¹³ *Ibidem*, p. 1308.

¹⁴ *Ibidem*, p. 19-20.

¹⁵ *Ibidem*, p. 41, 48, 1173-1200.

¹⁶ *Ibidem*, p. 1188.

¹⁷ *Ibidem*, p. 1189-1197.

¹⁸ *Ibidem*, p. 1197-1198.

¹⁹ *Ibidem*, p. 1199-1200.

d) beneficiul ghindăritului li s-a răpit rășinărenilor, Magistratul permițându-le sătenilor ca în propriile lor păduri să poată intra doar atâția porci cât să se acopere valoarea taxei de ghindărit plătită orașului;

e) robota moderată (insinuată după 1700) a devenit treptat o obligație colectivă iobăgească;

f) rășinărenii de la munte au fost aduși la înfometare, fiind lipsiți de grânele locale și de pâinea pe care anterior o primeau în timpul prestării robotelor;

g) munții din hotarele Rășinariului au fost ocupați de Magistrat, care a încasat taxa impusă rășinărenilor tocmai pe munții lor, apoi a alocat acești munți celor din Tilișca și Poplaca;

h) locurile, morile, luncile, pădurile, viile rășinărenilor au fost ocupate, de asemenea, de către Magistratul Sibiului;

i) din munții rășinărenilor (Bucura, Belev), unde se află stațiile graniței militare, se tăiau lemnele de magazie pentru orașul Sibiu²⁰.

Dacă la 8 martie 1735 Guberniul transilvan emitea o rezoluție (*gratiosa resolutione*) în cauza rășinărenilor²¹, din Viena la 30 septembrie același an sosea rescriptul împăratului Carol al VI-lea cu instrucțiunea imperială către Guberniu privind situația Rășinariului²².

Acestea fiind fără ecou, în 1736 s-a pornit altă acțiune în instanță a reclamanților rășinăreni²³. Răspunsul Magistratului sibian către Guberniul transilvan, din 13 martie 1736, confirma primirea în copie a ordonanței împărătești (rescriptul lui Carol al VI-lea) din 30 septembrie 1735, împreună cu memoriile înaintate împăratului de episcopul greco-catolic român Inochentie Micu-Klein și de rășinăreni²⁴. Și aceste memorii au fost zadarnice.

Astfel se face că, între 1735-1777, rășinărenii păgubiți s-au văzut nevoiți să-și expună în repetate rânduri plângerile, injuriile și pagubele suferite atât în fața Curții imperiale și a Camerei aulice transilvane de la Viena, cât și în consiliile Guberniului transilvan de la Sibiu. Actele plângerilor i-au fost comunicate întotdeauna Magistratului sibian pârât, care le-a depus în Arhiva Magistratului și le-a eliberat rășinărenilor copii autentice ale acestora²⁵.

Noua acțiune în instanță a reclamanților rășinăreni din 1752²⁶ a condus la emiterea din Viena, la 26 octombrie 1752, a rescriptului împărătesei Maria Theresia către Guberniul transilvan. Acesta era însărcinat să dispună trimiterea unei comisii guberniale de anchetă, care să includă în favoarea rășinărenilor pe directorul Cauzelor Regaliilor (*Causarum Regalium directore*) sau pe avocatul lui²⁷.

²⁰ *Ibidem*, p. 20-25.

²¹ *Ibidem*, p. 42, 48.

²² *Ibidem*, p. 4-5.

²³ *Ibidem*, p. 40.

²⁴ *Ibidem*, p. 19. Memoriul locuitorilor Rășinariului către împărat, conținând gravaminele rășinărenilor și purtând semnătura episcopului baron Micu-Klein, în *Transmissionales*, p. 871-876.

²⁵ *Ibidem*, p. 18.

²⁶ *Ibidem*, p. 40, 46.

²⁷ *Ibidem*, p. 5, 45, 46.

Într-adevăr, rescriptul imperial din 26 octombrie 1752 s-a pus în aplicare, trimitându-se la Rășinari o comisie gubernială de anchetă. În sânul acesteia, ca avocat al rășinărenilor, a fost numit Szombathfalvi László (*Ladislaus Szombathfalvi*)²⁸.

Din Sibiu, la 8 martie 1755, s-a emis chiar o rezoluție a Guberniului transilvan în chestiunea munților Rășinariului²⁹, care nu a dat rezolvare situației. Așa încât în 1759 s-a înregistrat altă acțiune în instanță, avându-i ca reclamanți pe rășinăreni³⁰.

În paralel cu desfășurarea mereu tergiversată a acțiunilor juridice, circa în anul 1768 la Rășinari a avut loc o nouă intruziune, după principiul *divide et impera*. Magistratul Sibiului a alocat munții și locurile de pășunat cele mai bune din hotarul Rășinarului (Bucșa, Tomnatic, Mălăițel, Cuculeu, Nanu, Groși, Muncelu, Bătrâna de Sus, de Mijloc și de Jos, Piciorul Dușii, Rojdești, Șerbănei, Cănaia, Cindru) ciobanilor din satul învecinat Tilișca, din scaunul Săliște, contra sumei de 100 de florini pe an³¹.

Doi ani mai târziu, în 1770, Magistratul sibian deja creștea taxa de pășunat impusă rășinărenilor de la 200 de florini ungurești anual la 329 de florini renani și 10 creștari pe an, taxa fiind încasată de orașul Sibiu, fără niciun beneficiu din partea rășinărenilor. Acestora li s-au confiscat total locurile mai bune de pășunat, care au început să fie alocate contra unei taxe numai sătenilor din alte sate. Cei din Tilișca, Cacova și Tălmăciu au primit, astfel, dreptul de pășunat pe pășunile Rășinariului³².

Nu este de mirare că în 1773 rășinărenii s-au decis să depună iar reclamație și să deschidă încă o acțiune în instanță, ceea ce s-a repetat și în anul 1777³³. Între timp, la sărbătoarea Tuturor Sfinților din 1776, Magistratul Sibiului le-a eliberat rășinărenilor, contra taxei obișnuite, copii autentice ale actelor plângerilor lor de până atunci³⁴.

Amănunte despre *Mores Valachicales* și mai ales despre funcționarea concretă a dreptului obișnuielnic românesc găsim în *Transmissionales*, anume în relatarea anchetei guberniale desfășurate în decembrie 1776 de către comisia gubernială constituită la porunca expresă a Mariei Theresia. Comisia gubernială a cercetat plângerile rășinărenilor, ce îi fuseseră expuse maiestății sale de către reprezentanții comunității, nominalizați astfel: judele (*judex*) Bucur Dancăș, juratul bătrân (*juratus senior*) Manea Persad și juratul (*juratus pagi Valachalis Rasinar*) Coman Roman. Relatarea anchetei e precedată de scrisoarea Guberniului din 30 decembrie 1776 adresată împărătesei³⁵, ce include porunca imperială din 17 decembrie 1776 pentru demararea anchetei de la Rășinari³⁶.

Scrisoarea gubernială e urmată de expunerea celor 13 întrebări ale anchetei³⁷, care s-a desfășurat la Sadu în zilele de 30 și 31 decembrie 1776 și la Gura Râului în 2 ianuarie

²⁸ *Ibidem*, p. 45.

²⁹ *Ibidem*, p. 39.

³⁰ *Ibidem*, p. 40.

³¹ *Ibidem*, p. 24-25.

³² *Ibidem*, p. 21-22.

³³ *Ibidem*, p. 40.

³⁴ *Ibidem*, p. 18-19.

³⁵ *Ibidem*, p. 580-585.

³⁶ *Ibidem*, p. 581-585.

³⁷ *Ibidem*, p. 586-589.

1777, împreună cu răspunsurile celor 11 martori ascultați în Sadu³⁸, respectiv ale celor 14 de martori din Gura Râului³⁹. Desfășurarea ascultării de martori din 1776-1777, ca și a celei anterioare din 1738, e prezentată pe larg în altă parte⁴⁰.

Așadar, pe baza rezultatelor anchetei comisiei guberniale constituite pentru a cerceta plângerile rășinărenilor – rezultate prezentate înaintea Guberniului și a Tezaurariatului sibian –, în sfârșit a apărut hotărârea (*determinatione*) gubernială cu nr. 5916, dată la Sibiu, în 30 mai 1777. Aceasta viza revizuirea plângerilor rășinărenilor, cu aplanarea lor, hotărârea fiind comunicată atât rășinărenilor, cât și membrilor Magistratului sibian⁴¹.

O victorie și mai importantă era ordonanța împărătească, trimisă Guberniului Transilvaniei de la Viena, în 26 octombrie 1777, tot în cauza rășinărenilor⁴².

Ordonanța imperială din 1777 însă nu a reușit să urgenteze lucrurile. De aceea, la 20 ianuarie 1782 a apărut rescriptul împăratului Iosif al II-lea, care porunca acordarea de asistență fiscală rășinărenilor, însărcinându-l cu aceasta pe procuratorul Gál Hilibi Antal (*Antonius Gál de Hilib*)⁴³.

Rescriptul a fost urmat de ordonanța imperială de la Viena, din 30 ianuarie 1782, care conținea prealnalul răspuns adresat Guberniului transilvan, cerându-i să facă un rechizitoriu al reclamațiilor aduse de rășinăreni Magistratului sibian⁴⁴.

Acum Guberniul din Sibiu a reacționat prompt, căci la 19 februarie 1782 a emis hotărârea gubernială (decretul gubernial), prin care îi porunca Magistratului sibian să instrumenteze cauza procesuală în perioada Păresimilor anului 1782 și, timp de un an, să ajungă la o sentință finală, pe care s-o trimită, sub formă de *Apostoli*⁴⁵, Curții de revizie de la Viena, cel mai înalt for de judecată⁴⁶.

Am menționat la început raportul de adevărire, întocmit de scribii și notarii jurați Berekszászi József și Irmay István (*Josephi Berekszász, et Stephan Irmay*) la Sibiu, în 10 aprilie 1782. Este totodată ziua prezentării raportului în Casa Magistratului, în prezența viceconsulului Johann Georg Honnamon⁴⁷, a judeului scăunal Johann Friedrich von Rosenfeld și a notarului public ordinar provincial Michael Brantsch. Cu acest prilej, s-a stabilit că sesiunea de judecată a acțiunii reconvenționale se va deschide – conform termenului legal stabilit – peste opt zile, deci în 19 aprilie 1782⁴⁸.

³⁸ *Ibidem*, p. 589-653.

³⁹ *Ibidem*, p. 654-747.

⁴⁰ Ela Cosma, *Din practicile juridice de la Rășinari: „Jus Valachicum” în două ascultări de martori (1738 și 1776-1777)*, în „Anuarul Institutului de Istorie «G. Barițiu»”, Series Historica”, Supliment LVIII, 2019, *Cultură scrisă și civilizație în Transilvania secolelor XIII-XIX*, p. 251-289.

⁴¹ *Transmissionales*, p. 7, 15, 39-40, 42, 46-47.

⁴² *Ibidem*, p. 6.

⁴³ *Ibidem*, p. 1.

⁴⁴ *Ibidem*, p. 6, 11-12, 43.

⁴⁵ *Apostoli* (substantiv nominativ plural) erau un tip de scrisoare oficială de răspuns, o scrisoare de apel: *In Forma Apostolorum*, în formă de *Apostoli*.

⁴⁶ *Transmissionales*, p. 7, 11.

⁴⁷ Johann Georg Honnamon (*Joannes Georgius Honnamon*), consul provincial sau primar al Sibiului (1769-1776), apoi viceconsul provincial (viceprimar al orașului Sibiu), locțiitor de primar, membru al Magistratului sibian (1776-1782).

⁴⁸ *Ibidem*, p. 2, 8-11.

Și iată că, într-adevăr, în confluxul Guberniului de la Sibiu, pe 19 aprilie 1782 s-a demarat finalmente acțiunea reconvențională în cauza mult-menționată, avându-i ca avocați din partea rășinărenilor pe Gál Hilibi, iar din partea sibienilor pe Körösi de Körös András (*Andreas Körösi de Körös*)⁴⁹.

Aproape doi ani mai încolo, la 16 ianuarie 1784 avea loc ședința de judecată a Guberniului transilvan de la Sibiu, în prezența guvernatorului și a celorlalți consilieri guberniali. În fața comisiei amintite, procuratorul rășinărenilor Gál Hilibi și-a prezentat raportul de adevărire la 10 aprilie 1782⁵⁰.

Câteva zile mai târziu, la 5 februarie 1784, în altă ședință gubernială se adopta finalmente sentința (*deliberatum*) prin care procesul reconvențional lua sfârșit⁵¹.

De mare însemnătate statistico-demografică și economică este conscripția generală a satului Rășinari pe 30 de ani (1754-1784). Actele conscripției în limba latină sunt anexate volumului *Transmissionales* preț de 100 de pagini⁵². Elemente de antroponimie extrase din conscripția rășinăreană au fost tratate de Victor Vizauer, putând fi consultate tot în volumul de față⁵³ (*Fig.5-8*).

De asemenea, volumul mai conține și documente mult mai vechi, majoritar în limba latină, mai puține în limba maghiară⁵⁴. Între acestea, menționăm *Notata ex metalibus Heltensibus Anni 1469* (Însemnări despre hotarele Cisnădiei în anul 1469)⁵⁵. Documentul provine din epoca în care localitățile săsești Sibiu și Cisnădie se confruntau în instanță pentru a uzurpa hotarele satului Rășinari. În același context se încadrează traducerea în latină a cărții românești de ocol din 22 mai 1488 (*Translatio [...] Literarum metalium Resinariensium*)⁵⁶. Acestea i se adaugă traducerea latină a extrasului actului prin care, la 7 ianuarie 1383 (anul de la facerea lumii 6791), Radul Negru Vodă (*Radul Negru Vode*) dăruia moșii vechii Bisericii Sfânta Paraschiva din Rășinari, dania fiind confirmată de fiul său Mircea cel Bătrân (*Mircse Vode Beserab*)⁵⁷. Traducerile celor două documente românești rășinărene din 1488 și 1383 (*Fig.9.*), asupra cărora planează suspiciunea unor falsuri confecționate în secolul al XVIII-lea din necesități impuse de derularea procesului urbarial⁵⁸, sunt urmate, însă, de alte diplome originale redată în copie simplă ca inserturi: bula Andreanum din anul 1224 (*Andreani Privilegium Pro Cibiniensibus et ejus 7. Sedium Subordinatarum Terra Regalis Incolis Teutonicis A. 1224*)⁵⁹ (*Fig.11*);

⁴⁹ *Ibidem*, p. 11-12, 15-17.

⁵⁰ *Ibidem*, p. 1, 2, 5, 8.

⁵¹ *Ibidem*, p. 1308.

⁵² *Ibidem*, p. 176-276.

⁵³ Vezi studiul lui Victor V. Vizauer, *Antroponimia românilor din conscripția de la Rășinari (1754-1755)*, în „Anuarul Institutului de Istorie «G. Barițiu». Series Historica”, Supliment LVIII, 2019, *Cultură scrisă și civilizație în Transilvania secolelor XIII-XIX*, p. 193-204.

⁵⁴ *Ibidem*, p. 280-1307.

⁵⁵ *Ibidem*, p. 858 sq.

⁵⁶ *Ibidem*, p. 1136-1141.

⁵⁷ *Ibidem*, p. 1141-1142.

⁵⁸ Nicolae Iorga, *Scrisori și inscripții ardeleni și maramureșene*, I, colecția *Studii și documente cu privire la istoria românilor*, vol. XII, București, Atelierele grafice Socec & Comp., 1906, cap. IV. *Despre actele rășinărene*, p. XXXIII.

⁵⁹ *Transmissionales*, p. 1143-1150.

confirmarea din 1366 de către vicarul general sas Ludovicus a privilegiului (*Praescriptum Privilegium*) emis de regele ungar Carol la 1317⁶⁰; copia târzie de după 1556 a actului de întemeiere a abației de la Cârța (*Fundationalium Abbatiae Kerczensis*) din 1223, de unde cităm toponimul cu identificarea sa actuală: „*Villa Riutsel (Resinár)*”⁶¹. Inedită este mărturia, în germană și latină, a meșterului zidar Johann Drotlich, care – la 5 iunie 1755, la dărâmarea Bisericii vechi a Sfintei Paraschiva, în scopul edificării noului lăcaș de piatră – a găsit o carte (*Librum, Buch*) pe care a înmănat-o lui Alăman, fiul popii Sava (*des Pop Szávul sein Sohn*) din Rășinari⁶² (*Fig. 10.*) etc.

Tomul de *Transmissionales* se încheie cu sentința gubernială (*Deliberatum*) din data de 5 februarie 1784, urmată de 10 pagini de indici și *errata*⁶³ (*Fig. 13.*).

ILUSTRĂȚII

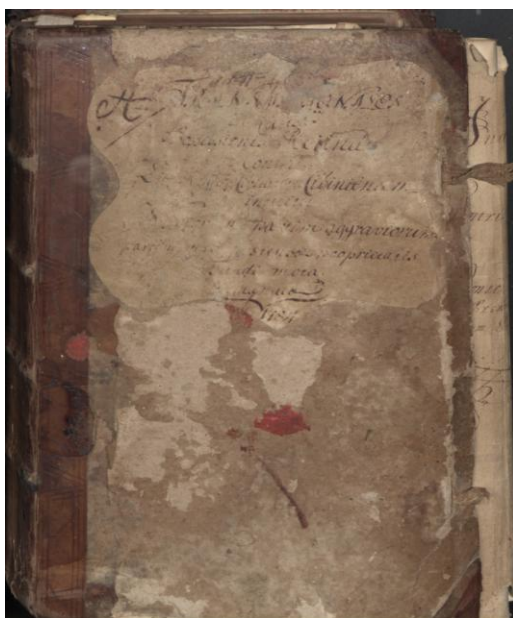

Fig. 1.
Coperta volumului de *Transmissionales in causa Possessionis Resinar contra Liberam Regiamque Civitatem Cibiniensem 1784*. Originalul în limba latină, autentificat cu peceti de ceară roșie, aflat la Muzeul Bisericesc de la Casa Episcopală din Rășinari.

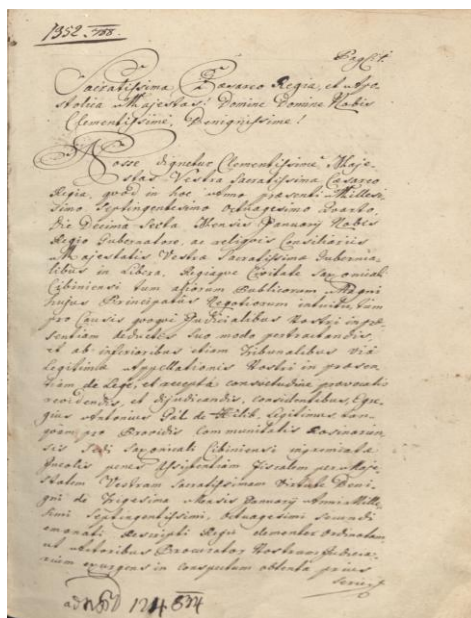

Fig. 2.
Transmissionales, p. 1. Scrisoarea Guberniului transilvan către împăratul Iosif al II-lea din 30 ianuarie 1782. Înregistrările ulterioare ale documentului sunt din 1788 (în stânga sus) și 1834 (în stânga jos).

⁶⁰ *Ibidem*, p. 1150-1151.

⁶¹ *Ibidem*, p. 1151-1155.

⁶² *Ibidem*, p. 1142-1143.

⁶³ *Ibidem*, p. 1308-1318.

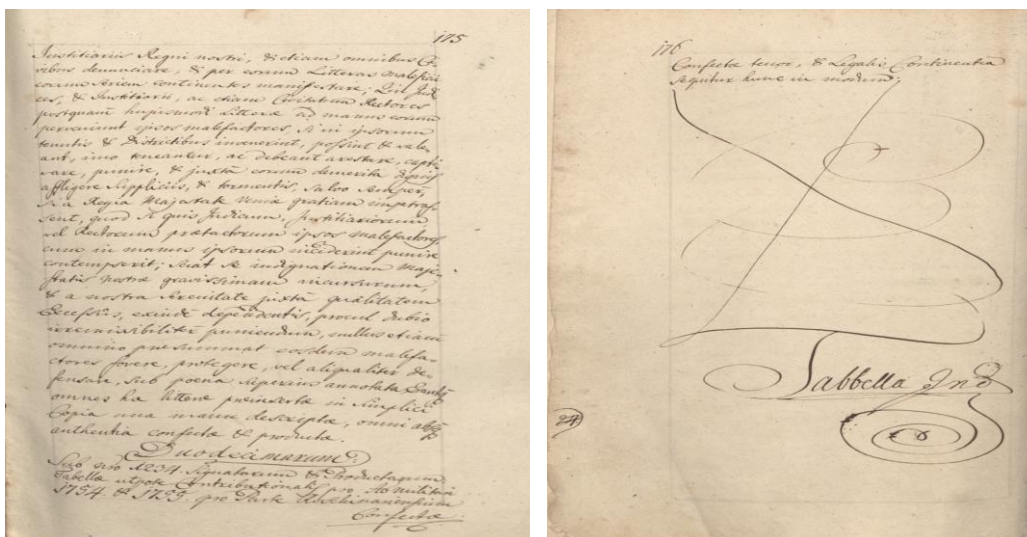

Fig. 3-4.

Transmissionales, p. 175-176. Finalul scrisorii autentice către împăratul Iosif al II-lea, care a fost întocmită și în copie simplă. Urmează tabelul descripției de la Rășinari pe anii 1754/1755, nr. 1234, întocmit de partea rășinărenilor „Legalis Continentia”.

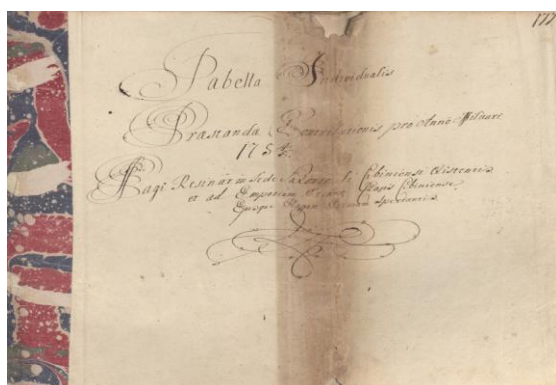

Fig. 5.

Transmissionales, p. 177. Tabella Individualis Praestandae Contributionis pro Anno Militari 1754/5 Pagi Resinar in Sede Saxonicali Cibiniensi existentis et ad Emporium Primae Classis Cibiniense Ejusque Plagam Primam Spectantis (Tabela contribuției individuale care trebuie prestată pe anul militar 1754/1755 de satul Rășinari existent în scaunul sășesc sibian și care ține de emporiul de primă clasă al Sibiului și de regiunea primă a acestuia).

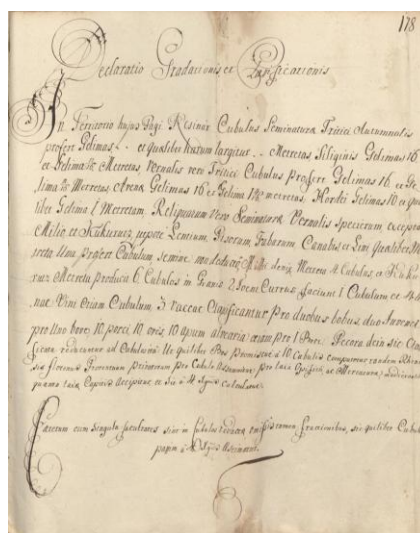

Fig. 6.

Transmissionales, p. 178. Declaratio Gradationis et Classificationis (Declarație de gradație și clasificare).

Fig. 7-8. Transmissionales, p. 179-180. Conscriptia Rășinariului pe anii 1754/1755.

Fig. 9. Transmissionales, p. 1136. Translatio [...] Literarum metalium Resinariensium (Traducerea scrisorii de hotar din Rășinari) de la 22 mai 1488, traducerea în latină a cărții ocolniță.

Fig. 10. Transmissionales, p. 1143. Mărturia meșterului Johann Drotlich, care la 5 iunie 1755 a înmănat cartea găsită la dărâmarea vechii Biserici Sfânta Paraschiva din Rășinari lui Alăman, fiul popii Sava.

Fig. 11. Transmissionales, p. 1143-1144. Andreani Privilegium Pro Cibiniensibus et ejus 7. Sedium Subordinatarum Terra Regalis Incolis Teutonicis A. 1224 (Privilegiul Andreean acordat în anul 1224 sibienilor și locuitorilor teutoni ai Pământului Crăiesc subordonați Celor Șapte Scaune).

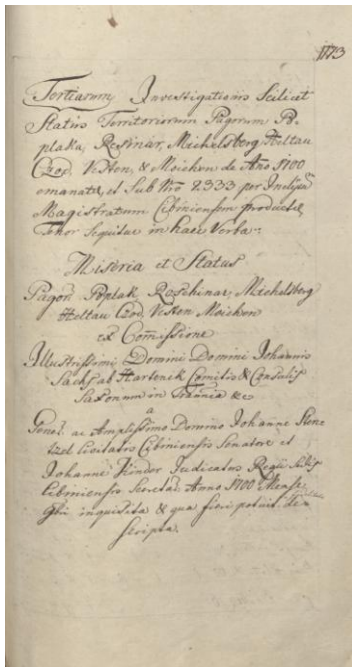

Fig. 12.
Transmissionales, p. 1173-1225.
Miseria et status Pagor[um]
 Poplak, Roschinar, Michelsberg,
 Heltau, Czod, Vesten, Moichen
 (Nenorocirea și starea satelor
 Poplaca, Rășinari, Cisnădioara,
 Cisnădie, Sadu, Veștem, Mohu),
 ancheta condusă de Johann Sachs
 von Harteneck, comitele sașilor și
 primarul Sibiului, în noiembrie
 1700.

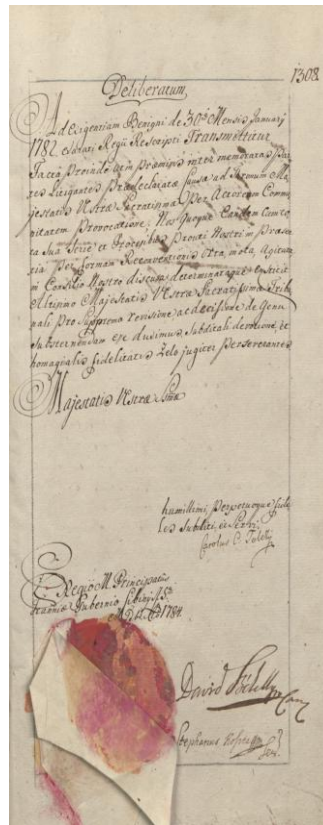

Fig. 13.
Transmissionales, p. 1308.
Deliberatum, sentința
 Guvernului Transilvaniei din
 data de 5 februarie 1784. Original
 cu semnături și pecete de ceară
 roșie.

Fig. 14.
Transmissionales, p. 1319.
 Coperta a patra a volumului, cu
 pecete de ceară roșie.